

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ, КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ І ЇХ ВЗАЄМОВПЛИВИ НА СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТА В ПОЛІКОМУНІКАТИВНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті досліджено основні аспекти формування культурних традицій, культури спілкування і їх взаємовплив на співіснування етнічних меншин на Півдні України. З'ясовано актуальність розвитку культури спілкування для становлення культурної ідентичності особистості, розвитку і усвідомлення власного бачення ролі і значення культури спілкування у багатонаціональному українському суспільстві. Проілюстровано основні періоди формування культури та невід'ємної її складової – культури спілкування. Виокремлено основні засоби впливу на українську культуру та мову з боку етнічних меншин протягом історичного періоду її становлення.

Ключові слова: культура спілкування, взаємовплив культур, етнічні меншини, ретроспективний аналіз, культурні традиції, комунікативні здібності.

В статье исследованы основные аспекты формирования культурных традиций. Культуры общения и их взаимовлияния на совместное существование этнических меньшин на юге Украины. Выявлено актуальность развития культуры общения для становления культурной идентичности личности, развития и осознания личностного видения роли и значения культуры общения у многофункциональном украинском обществе. Проиллюстрировано основные периоды формирования культуры та неотъемлемой ее составляющей – культуры общения. Вычленено основные способы влияния на украинскую культуру та язык со стороны этнических меньшин на протяжении исторического периода ее становления.

Ключевые слова: культура общения, взаимовлияние культур, этнические меньшинны, ретроспективный анализ, культурные традиции, коммуникативные умения.

In the article the main aspects of the formation of cultural traditions, culture, communication and their interaction on the coexistence of ethnic minorities in the South of Ukraine. Clarified the relevance of cultural communication, which is necessary for the formation of cultural identity, personality, development and realization of personal vision of the role and importance of cultural communication in a multicultural Ukrainian society. Illustrates the main periods of building a culture and an integral part of it – the culture of communication. Carved out the main levers of influence on Ukrainian culture and Ukrainian language by ethnic minorities over the historical period of its formation.

Key words: culture of communication, interaction of cultures, ethnic minorities, a retrospective analysis, cultural traditions and communication skills.

Вступ. На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти та педагогічної думки важливого значення набуває питання переосмислення існуючих, пошук і впровадження нових підходів до організації та здійснення навчального процесу у вищих навчальних закладах. Безумовним є і той факт, що

саме взаємовплив етнічних меншин на Півдні України має вагомий вплив на культуру у цілому та культуру спілкування молоді зокрема. Реформаційні процеси в освіті мають своє відображення і в мовному питанні, адже лише людина, яка грамотно вміє будувати своє

мовлення, здатна адекватно реагувати на певні зміни у ситуації спілкування, активно впливати на співбесідника, доводячи правильність своїх думок, тверджень і поряд з цим справляти враження приємного партнера у спілкуванні, виявляти почуття емпатії та атракції. Саме тому на сьогодні важливим питанням формування власне культурної ідентичності майбутніх фахівців аграрної сфери.

Постановка задачі. Сучасний студент, який поринає у вир наукової інформації, відчуває своєрідний дискомфорт у ситуації, коли йдеться про уміння грамотно з граматичної точки зору, логічно і дохідливо сформулювати думку або зрозуміло донести інформацію до співрозмовника. Наявність такої тенденції в освітньому просторі має достатню мотивацію для пояснення перешкод в українському багатомовному, полікультурному середовищі щодо розвитку спілкування та вироблення навичок культури мовлення. Вищі навчальні заклади не виробляють навичок розмірковувати над цією проблемою, спрямовуючи навчальний процес на оволодіння та засвоєння більшої кількості інформації стосовно спеціалізованих дисциплін, як було нами зазначено вище, така тенденція спостерігається і у студентів аграрних спеціальностей, до розвитку як професійних навичок, так і культури спілкування на світовому ринку сьогодні висуваються значно високі вимоги. Для того, щоб сучасний фахівець відповідав вимогам сучасності, у першу чергу, необхідно враховувати культурні традиції середовища, як у мовному напрямі, так і культури у цілому, у якому виховується особистість, де формується культурна ідентичність.

Виклад основного матеріалу. Не викликає жодного сумніву той факт, що через спілкування люди будують свої відносини з представниками інших етносів, тим самим розширюючи межі свого пізнання про світ [2; 3; 8; 9].

Культура спілкування – це характеристика міжособистісних контактів, індивідуальної форми взаємодії людей, у процесі якої відбувається обмін думками, ідеями, досвідом, почуттями, з одного боку, з іншого – культура спілкування – це специфічні людські способи поведінки, які забезпечують процес спілкування між людьми. Вона залежить від рівня морального розвитку особистості, її вміння організувати комунікабельну діяльність у формах, закріплених у правилах і нормах культури поведінки, вироблених суспільством. Культура спілкування включає мовну культуру, комунікабельність, емпатію, доброзичливість, толерантність, імідж, повагу до людської гідності, уміння висловити власні думки й вислуховувати співрозмовника тощо [3, с. 97-98].

Разом із тим постає питання, чи є історичні і теоретичні основи у цього достатньо новому напрямку педагогічної науки. До яких форм і методів вдавалися численні покоління наших предків, щоб досягти педагогічної мети в процесі культури спілкування? Щоб відповісти на ці

питання, зробимо історичний екскурс і часи формування основних культурницьких засадах спілкування на українських землях.

Слід вказати, що культурний рівень суспільства, який мав своє відображення у спілкуванні українського населення справляв позитивне враження на іноземців, які мали зв'язки в економічному та політичному плані з Україною, спілкуючись як із представниками панівних верств населення, так і з корінними жителями, засобом спілкування яких була розмовно-побутова лексика. В основі спілкування українського народу лежать такі загальнолюдські морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, гречність. Цими чеснотами віддавна славився український народ. На це звертали відразу ж увагу дипломати і мандрівки, котрі бували в нашій країні. Так, датський посол Юлій Юст, що в 1709-1712 рр. відвідував Росію, а 1711 р. їхав через Україну, писав у спогадах: «Місцеві мешканці (Королевця), як і взагалі все населення Козацької України, відзначаються великою ввічливістю і охайністю, вдягаються чисто й чисто утримують дома», а Джозеф Маршаль про Україну 1769-1770 рр. згадував: «Сучасне українське покоління – це моральний і добре вихований нарід». Жан Бенуа Шерер, французький аташе у Петербурзі, 1788 р. писав: «Українці – це рослі, сильні люди, привітні і гостинні». «Вельми інтелегентними» називав наших предків знаменитий географ датчанин Мальт Брюн. Особливо відзначили чужоземці вишуканість українських жінок: «Найбільше ласкавості в словах і жестах знайдеш на Русі, спеціально у жінок, до чого спричиняється також русинська мова, вимова котрої не така тверда, як польська», – писав у своєму щоденнику голландець У. Вердум, подорожуючи Польщею й Україною у 1670-1672 рр. [5, с. 20-21].

XIX століття ознаменувалося позачерговим натиском на культуру слова, разом із тим і мало негативний вплив на збагачення, розвиток, самовдосконалення, самобутність. Російська імперія, на відміну від Польщі та Австро-Угорщини, за час правління яких українська мова мала певні можливості розвитку, то вплив Московської імперії розповсюджувався на всі рівні культурних традицій України, насамперед, мови, культури.

Слід зауважити, що введення російських слів та заміна власне українських на російські, негативно вплинуло на культуру, самобутність української мови.

Московська імперія пішла на рішучі кроки у цьому напрямі. Уряд Олександра II 1863 року видав розпорядження про заборону друкування книжок українською мовою. Під заборону потрапили наукові і навчальні видання, «книги початкового читання для народу». Українською мовою дозволялося друкувати тільки художні твори. Насправді ж цензура під різними приводами дуже обмежувала вихід у світ українськомовної художньої літератури. Тож після 1863 року

видавничу справу в Наддніпрянській Україні майже повністю було припинено. Заборонне розпорядження 1863 року ввійшло в історію під назвою «Валуєвський циркуляр», оскільки його автором був міністр внутрішніх справ П. Валуєв, що висловив своє ставлення до української мови так: «Ніякої окремої малоросійської мови не було, немає і бути не може».

Проте й цього прихильникам «єдиної й неподільної» виявилось замало. Адже була Галичина, що входила до Австро-Угорської імперії, де духовне життя українців не зазнавало таких утисків, як у Росії. У Галичині діяла «Просвіта», що видавала українською мовою популярну літературу, шкільні підручники, літературно-наукові альманахи, «Народний календар», твори галицьких та наддніпрянських письменників, зокрема Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Степана Руданського. Ці видання перевозили через кордон і поширювали в підмосковській Україні, не даючи згаснути вогникові української духовності.

І ось 1876 році той самий Олександр II, перебуваючи в німецькому місті Емсі (під час лікування), підписує так званий Емський акт. Це була відповідь імператора на доповідну записку помічника піклувальника Київського навчального округу М. Юзефовича, де «викривався україно-фільський рух», що начебто являв собою «приховане зазіхання на державну цілісність Росії». Емський акт, доповнюючи й розширюючи Валуєвський циркуляр, забороняв привозити з-за кордону будь-які українські видання, видавати переклади українською мовою творів чужих авторів, показувати українськомовні театральні вистави [6, с. 202-203].

1917 рік характеризувався великою соціальною активністю народу, насамперед інтелігенції. Бурхлива громадська активність діячів освіти й культури сприяла тому, що було зроблено перші нелегкі кроки на ниві культури [7, с. 28].

Тимчасовий уряд виявив готовність задовольнити національно-культурні вимоги українців, і Міністерство освіти не забарилось дати дозвіл на організацію українських шкіл. Він зводився до таких основних пунктів: 1) запроваджувалося навчання українською мовою у народних школах; 2) запроваджувалося обов'язкове вивчення предметів українознавства – мови, літератури, історії, географії в учительських семінаріях та інститутах; 3) у вищих школах засновувалися кафедри українознавства – української мови, літератури, історії та права на відповідних факультетах.

Якщо впровадження української мови у народній школі майже не викликала заперечень, то

українізація середньої освіти наштовхувалася на відкритий або на пасивний опір освітянських чиновників. Побоюючись примусової українізації, негативне ставлення до неї виявляли також і батьківські комітети, які існували при гімназіях. Щоб заспокоїти громадськість, українські газети видрукували матеріал, де наголошувалося, що набір учнів до українських шкіл у жодному разі не буде примусовим, а лише добровільним. Учителі-українці розгорнули роз'яснювальну роботу серед учнів гімназії та їхніх батьків, агітуючи за навчання рідною мовою [7, с. 28-29].

Але слід звернути увагу на те, що за роки заборони української мови, тиску на культуру, нищення представників інтелігентних кіл, що, безсумнівно, призвело до занепаду мови, до деформації, до перенасичення її русизмами та запозиченнями слів із мов інших країн, утиску і гноблення, яких зазнала Україна. Тому не дивним є той факт, що в період певного «потепління» на теренах культури, створюється панічна ситуація – немає фахівців, які могли б достеменно знати мову.

Наша мова через постійний самозахист не з достатньою енергією удосконалювали свої засоби сприйняття та вираження. У минулі роки ставилась під сумнів життєспроможність української мови і ставилося відтак питання про доцільність її існування [4, с. 195].

Підсумовуючи вищесказане хотілося б зауважити, що зміни в історичному плані мали безпосередній вплив і на культуру мовлення суспільства, побут, звичаї і, звичайно, світобачення людини.

Висновок. На сучасному етапі економічного розвитку України, яка виходить на міжнародну арену, співпрацюючи, підтримуючи зв'язки з іншими країнами, не останнє місце займає вивчення культурної ідентичності, її духовного внутрішнього світу, моральної поведінки у майбутні фахівців сфери менеджменту, які повинні, поряд із вдосконаленням теоретичних і практичних навичок із фахових дисциплін, збагачувати культуру мови, додаючи до мовного арсеналу шанобливі, ввічливі форми звертання, пошани. Майбутні менеджери аграрного профілю повинні, поряд із вивченням і впровадженням нових технологій із фахових дисциплін, виступати носієм духовних і моральних засад. Тому важливим у наш час постає завдання піднесення культури спілкування кожного члена суспільства, зокрема основних його представників, зважаючи на аграрний напрям економіки України, – фахівців сфери менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беланова Р. А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США) / Р. А. Беланова. – Київ, 2001. – 234 с.
2. Бобич О. В. Етикет учителя: [навчально-методичний посібник] / О. В. Бобич. – Київ : Ленвіт, 2004. – 192 с.
3. Мачуська І. М. Формування культури спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу / І. М. Мачуська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 97–104.

5. Мовчан П. М. Ключ розуміння: Есе, літературно-критичні статті / П. М. Мовчан – К. : Радянський письменник, 1990. – 357 с.
6. Сербенська О. А. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити: [посібник] / О. А. Сербенська. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
7. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: [навч. посібник] / О. Пономарів. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.
8. Україна ХХ ст.: Культура, ідеологія, політика: збірник статей. – Київ : Ін-т історії України АН України, 1993. – 177 с.
9. Шеломенцев В. М. Етикет і сучасна культура спілкування / В. М. Шеломенцев. – [2-е. вид.] – Київ : Лібра, 2003. – 416 с.
10. Ярещенко А. П. Український фенікс: «Прапор» / А. П. Ярещенко. – Харків, 1999. – 174 с.

Рецензенти: Шарата Н. Г., к.пед.н., доцент;
Каращук Л. М., д.пед.н., доцент.

© Кунашенко О. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 03.12.2012 р.

КУНАШЕНКО Олена Вікторівна – к.пед.н., асистент кафедри українознавства Миколаївського національного університету.

Коло наукових інтересів: культура спілкування, формування культури спілкування професійного напрямку у студентів менеджменту організацій.